

GIBRID AXBORIY URUHLARNING MEDIA MAKONDAGI YANGICHA KO'RINISHI

Zulfizar Mamadaliyeva

O'zbekiston Jurnalistika va Ommaviy

Kommunikatsiyalar Universiteti, 2-bosqich magistr talabasi

ANNOTATSIYA

Bugungi kunda dunyoning axboriy manzarasi turli mazmundagi to'g'ri va yolg'on xabarlar, xolis va noxolis axborot manbalari, mafkuralar o'rtasidagi kurashlar, ziddiyatlar bilan ifodalanmoqda. XXI asrda turli tushdagi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining kirib kelishi, raqamli va robot texnologiyalarning jadal rivojlanishi tom ma'noda insoniyatga ko'plab qulay imkoniyatlarni yaratdi. Shu bilan bir qatorda inson anglab yetmaydigan yangi ko'rinishdagi tahdidlar hamda gibril axboril urushning yangi usullarini yuzaga kelishiga turki bo'ldi. Ushbu ilmiy maqolada, hozirgi kunda axborot xavfsizligini ta'minlash muammosi milliy xavfsizlikning asosiy va ajralmas qismi ekanligi, axborotni muhofaza qilish shuningdek gibril tahdidlardan himoyalanihda har bir davlatning birlamchi vazifasi ekanligi haqida bayon qiladi.

Kalit so'zlar: *gibril, gibril urush, 4-avlod urushlari ("4GW"), tashvilot, texnika, gibril tahdid, global terrorizm, kiber urush, terrorizm, dezinformatsiya*

So'nggi yillarda nafaqat harbiylar balki jurnalistlar, siyosatchilar, diplomatlar tomonidan gibril urush tushunchasi, uning yangi ko'rinishi sifatida 4-avlod urushlari ("4GW") tushunchalari keng qo'llanilib kelinmoqda. Ayni paytda, bu urush toifalari haqiqiy urush maydonlarida, davlatlar, ularga o'xshash tuzilmalar o'rtasida amaliy sinovdan o'tkazilayotgani guvohi bo'lmoqdamiz. Jahonda ommalashib borayotgan va media makonning tub ildizigacha egallab kelayotgan urushlardan biri gibril urushlar

hisoblanmoqda. “Gibrid” so‘ziga to‘xtaladigan bo‘lsak, odatda u va bu turkumlarning o‘zaro chatichidan hosil bo‘lishi nisbatan shunday nomlanadi. Gibrid urush esa bu nafaqat harbiy texnika, balki siyosiy tashviqot, terrorizm, dezinformatsiya va dushmanga qarshi iqtisodiy bosim kuchlari tomonidan olib boriladigan zamonaviy urush turidir¹. Aslida olib qaralganda, gibrid urushlarni tashkil etishda AQSH, Rossiya, Xitoy va G‘arbiy Yevropaning gegemon davlatlari yetakchilik qilishi, ularning har birida o‘z manfaati yo‘lida amalga oshirishi lozim bo‘lgan strategiya, prinsipp shuningdek, maxfiy metodlari haqida ham keltirib o‘tilgan. Gibrid urushni, hozirgi davrda mavjud bo‘lgan mamlakatlarning siyosiy harakatlar ko‘rinishida, siyosatshunos P.A. Tsygankov quyidagicha ta’riflaydi: “AQSh va G‘arbiy Yevropa davlatlarining tashqi siyosatining o‘zi gibriddir”.² Gibrid urushi dastlab qayerda va qay tarzda paydo bo‘lgan savol beixtiyor tug‘iladi. Qadimgi Rimda gibrid taktika dastlab jinoiy to‘dalar, oddiy askarlar va tartibsiz jangchilar tomonidan Vespasianning Rim legionlariga qarshi miloddan avvalgi 66-yilda yahudiylarning qo‘zg‘oloni paytida ishlatilgan. “Ikkinchi Jahon urushi” davrida Sovet partizan harakati ham gibrid kuchdan foydalanishga misoldir. Gibrid urush tushunchasi birinchi bo‘lib, XXI asrda AQSh va Buyuk Britaniyaning harbiy hujjatlarida paydo bo‘ldi, degan tushuncha ham yo‘q emas (manbalarda).³ Bu ma’lum bir hududni axborot, elektron, kibernetik operatsiyalar yordamida bo‘ysundirishni qurolli kuchlar, maxsus xizmatlarning harakatlari va kuchli iqtisodiy bosim bilan birlashtirishni anglatadi. Gibrid urushi harbiy atama sifatida birinchi marta 2007-yilda AQShda joriy etilgan. Ma’lumotlarga ko‘ra, “gibrid urushi” iborasi, internetning rusiyzabon segmentida 2009-yil 24-iyunda paydo bo‘lgan va 2010-yilda bu haqda birinchi marta aytilgan ekan. To‘g‘ri, ba’zi manbalar “gibrid urush” atamasini birinchi marta 2006-yilda AQShning Mudofaa sharhlari tomonidan

---

¹ <https://uz.m.wikipedia.org>

² Bartosh A.A. “Axborot urushining adaptiv strategiyalari” - Moskva: Harbiy fanlar akademiyasining Axborotnomasi - № 2 va 3 – 2016.

³ Knyazeva L.G. XXI asrning gibrid urushlari: 2015 yil 29 yanvarda xalqaro universitetlararo davra suhbat materiallari, - M: VU, 2015, B.3

ishlatilganligini ko'rsatayotgan bo'lsada, lekin gibril urushi asrlar oxiridagi hodisa sifatida ham e'tirof etiladi. Umuman olganda, gibril urush tushunchasining dastlabki ta'rifi Ukraina sharqidagi Muskovining zamonaviy davlat rejimini ochib bergan harbiy harakatlarning hajmini tavsiflagan va shundan paydo bo'lgan degan fikr bor. Ularning e'tirof etichicha, gibril urushga odatiy kuchlar tomonidan joylashtirilgan yanada rivojlangan qurol va tizimlarga kirish huquqiga ega bo'lgan tartibsiz kuchlar yordam berishi mumkin ekan.

Siyosatshunoslikda gibril urush barcha turdagi geosiyosiy bo'shliqlardan harbiy harakatlar teatri sifatida bir vaqtning o'zida foydalanishni anglatadi. Belgilangan geosiyosiy maydonlarning har birida geosiyosiy makonining muayyan turiga mos keladigan institutlar, manbalar va texnologiyalardan foydalangan holda "gibril urush" olib boriladi. Hozirgi paytda hukmron geosiyosiy makon axborot va mafkuraviydir. Binobarin, ommaviy ongni boshqarish institutlari va texnologiyalari dunyo hukmronligini qo'lga kiritish yoki saqlab qolish uchun katta ahamiyatga ega. Gibril urush butun aholini qamrab oladi, axborot makonining bo'shliqlarini to'ldiradi, shu jumladan bosma va elektron ommaviy axborot vositalari, kiber xujumlar, seminarlar, o'quv kurslarini tashkil etish va muxolifat harakatlari tarafdorlari uchun ma'ruzalar o'qish. U ijtimoiy hayotning eng xilma-xil sohalariga siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy sohalariga taalluqlidir. Oxir oqibat, gibril urushlar nafaqat vaqt, makon va ishlatilgan vositalar chegarasi bo'lmagan qurolli to'qnashuvlardir. Ularning asosiy farqi shundaki, ular urushni siyosiy, iqtisodiy yoki mafkuraviy qarama-qarshilikning boshqa shakllaridan ajratib turadigan chiziqlarni aralashtiradilar. Mashhur "Gibril urush falsafasi" harbiy-falsafiy inshosida rus geosiyosatining klassikasi A.E. Snesev mavzuga quyidagi ta'rifni beradi: "Urush falsafasi bu ilmiy qayta ko'rib chiqilgan yoki oddiyroq o'rganilgan harbiy dunyoqarashdir. Boshqacha qilib aytganda, urush falsafasi urushning mohiyati va mazmuni va u bilan bog'liq bo'lgan yuqori manfaatlar

haqidagi fandır”⁴ Keyinchalik, u gibrud urush falsafasi tarkibiga quyidagi elementlarni taklif qiladi: urush mohiyati, ushbu mavjudot bilan bog‘liq bo‘lgan asosiy g‘oyalar, urushni bilish usullari, umuman urush haqidagi fan va uning tasnifi haqida bayon qiladi. Gibrud urushlar ijtimoiy barqarorlikka jiddiy zarba berib, ichki siyosiy keskinlikka olib keldi. Shunday qilib, AQSh tomonidan olib borilgan gibrud urushlar rivojlanayotgan polentrik dunyoning "ko‘tarilgan" kuchlarini zaiflashtirish yoki yo‘q qilishga qaratilgan. Rossiya, Eron, va Venesuela kabi davlatlar bejiz emas. Ukrainadagi voqealar yakun sifatida emas, balki Rossiyadagi vaziyatni izdan chiqarishga qaratilgan birinchi bosqich sifatida qaraladi. Buni O‘rta Osiyo mintaqasi respublikalariga o‘tkazish katta xavf tug‘dirdi, bu ham Rossiyaning xavfsizligiga tahdid soldi. “Gibrud urush” texnologiyalaridan XXRga, xususan, Shinjon-Uyg‘ur avtonom mintaqasida foydalanish ehtimoli yuqori, hozirgi paytda AQSh global miqyosdagi hukmronliklarining iqtisodiy poydevorini yo‘q qilishga duchor bo‘lib, tobora kuchayib borayotgan bosimni qoplamoqda va buning oqibatida zaiflashmoqda. Ushbu holat AQShni jahon urushidan manfaatdor qiladi.⁵

Hozirgi kunda gibrud urushlar mavzusi ommaviy axborot vositalarida va turli ilmiy forumlarda faol muhokama qilinmoqda. Mutaxassislar ushbu hodisaning hanuzgacha terminologik barqarorlik va ravshanlikka ega bo‘lmagan turli xil, ko‘pincha o‘zaro istisno ta‘riflarini berishadi. Biroq gibrud urush termini hozirgi kunda mutlaqo boshqacha ko‘rinishda namoyon bo‘lmoqda. Ya‘ni, axborot xurujlari, urushlari, mojarolari va feyk, trolling, xamaleon xabar ko‘rinishida. Mazkur atama va terminlarning media makonda o‘rni qanday va gibrud urushga qay tarzda dahl qilishini ko‘rib chiqamiz. Jahon tajribasini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, bugungi kunda to‘g‘ridan-to‘g‘ri tajovuz hukmronlikning yagona vositasi bo‘lishni to‘xtatgan. Shu

---

⁴ Kostyxin A.A. Urushlarning zamonaviy amerika tasnifi. URL: <http://mir-politika.ru/sovremennaya-amerikanskaya-klassifikaciya-voyn.html>.

⁵ Surguladze V.Sh. "Tarmoqli", "gibrud", "yangi" zamonaviy urushlar va globalashuv davrida o‘zlikni anglash siyosati. Milliy strategiya muammolari, RISS, No3 (36), 2016, p. 234-bet

munosabat bilan zamonaviy ilm-fan qarama-qarshilikning bilvosita shakllarini o'rganishga asta-sekin e'tibor qaratib, axborot urushiga alohida e'tibor qaratmoqda.

“Gibrid tahdidlar” ko‘plab dushmanlik sharoitlari va niyatlarini birlashtiradi. Masalan, kiber urush, past intensivlikdagi harbiy to‘qnashuvlar ssenariylar, global terrorizm, noqonuniy migratsiya, korrupsiya, etnik va diniy mojarolar, resurslar xavfsizligi, demografik muammolar, transmilliy uyushgan jinoyatchilik, globallashuv muammolari va ommaviy qirg‘in qurollarining tarqalishi. Globallashuv natijasida yuzaga keladigan xarakterli tendentsiyalardan biri bu xalqaro, mintaqaviy va milliy xavfsizlikka tahdidlarning noharbiy doirasini ko‘payishi bo‘lib, ularning ba‘zilari tubdan yangi sifatga ega. Urushning gibrid usullaridan foydalanish sharoitida tajovuz qurboniga aylangan mamlakat uzoq vaqt davomida axborot-kognitiv texnologiyalarga duch kelmoqda. Ushbu texnologiyalar davlatni, uning ichki holatini madaniy va dunyoqarash sohasiga maqsadli ta’sir ko‘rsatish yo‘li bilan, ijtimoiy ongga buzg‘unchilik g‘oyalarini kiritish, ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatni yomonlashuvi va muxolifat kuchlarini manipulyatsiya qilish orqali beqarorlashtirishga qaratiladi. Shuni alohida ta’kidlash joizki, zamonaviy media makondagi gibrid urushlardan hozirgi kunga qadar hech kim himoyalangan emas. Gibrid hujumlardan aziyat chekkan davlat siyosatda, iqtisodiyotda va jamiyatda xavfsizlikni tiklash uchun bir qator harakatlarni amalga oshirishi kerak. Jahonda gibrid harbiy operatsiyalarni o‘tkazishga yordam beradigan tashkilotlar, axborot va psixologik operatsiyalarni o‘tkazishga mo‘ljallangan maxsus bo‘linmalar mavjud. Gibrid urush va tahdidlarga qarshi kurashishda mediaimmunitet muhim hisoblanadi. Uni shakllantirishda, Ommaviy axborot vositalarida tarqatilayotgan yolg‘on xabarlar, buzib ko‘rsatilgan faktlar, yangiliklar, adabiyotlar va boshqalarni filtrlash kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://uz.m.wikipedia.org>
2. Bartosh A.A. “Axborot urushining adaptiv strategiyalari” - Moskva: Harbiy fanlar akademiyasining Axborotnomasi - № 2 va 3 – 2016.

3. *Knyazeva L.G. XXI asrning gibril urushlari: 2015 yil 29 yanvarda xalqaro universitetlararo davra suhbatl materiallari, - M: VU, 2015, B.3*
4. *Kostyxin A.A. Urushlarning zamonaviy amerika tasnifi. URL: <http://mir-politika.ru/sovremennaya-amerikanskaya-klassifikaciya-voyn.html>*
5. *Surguladze V.Sh. "Tarmoqli", "gibril", "yangi" zamonaviy urushlar va globallashuv davrida o'zlikni anglash siyosati. Milliy strategiya muammolari, RISS, No3 (36), 2016, p. 234-bet*